

میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره متوسطه اول با روش آنتروپی شانون*

© بتول سیدی^۱ © دکتر پروین احمدی^۲ © دکتر پروین صمدی^۳ © دکتر عادل بیگامی^۴

چکیده:

هدف پژوهش حاضر بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره متوسطه اول است که به روش تحلیل محتوای کمی و با استفاده از تکنیک آنتروپی شانون انجام شده است. جامعه آماری مورد مطالعه کتابهای دوره متوسطه اول در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ و روش نمونه‌گیری، سرشماری است. بنابراین، محتوای همه کتابهای دوره متوسطه اول به‌عنوان نمونه مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. واحد تحلیل، مضمون و ابزار گردآوری اطلاعات سیاهه تحلیل محتواست که روایی آن با توجه به قضاوت متخصصان تعیین شد و پایایی آن با روش محاسبه ضریب همبستگی میان آزمون- باز آزمون به میزان ۰/۹۰ مشخص شد. یافته‌ها نشان داد که تعداد مؤلفه‌های تربیت اقتصادی کتابهای دوره متوسطه اول در مجموع ۱۱۸۴ فراوانی است که از این تعداد پایه هفتم ۴۱۸، پایه هشتم ۳۷۵ و پایه نهم ۳۹۱ فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین، مؤلفه‌ها از توزیع نرمال برخوردار نیستند و بعضی از مؤلفه‌ها مورد توجه قرار نگرفته‌اند. به‌طوری‌که مؤلفه تخصیص در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم به ترتیب با مقادیر ضریب اهمیت (۰/۱۵۴)، (۰/۱۵۸) و (۰/۱۶۳) از بیشترین میزان توجه برخوردار است و ضریب اهمیت مؤلفه‌های تقسیم کار و ریسک در هر سه پایه (صفر) است. همچنین، در کل دوره متوسطه اول، مؤلفه پول از بیشترین ضریب اهمیت (۰/۱۳۲) برخوردار است و مؤلفه تقسیم کار دارای ضریب اهمیت (صفر) است. در نهایت، از میان کتابهای درسی دوره متوسطه اول، کتاب مطالعات اجتماعی در پرداختن به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی بالاترین رتبه و کتابهای فرهنگ و هنر و آمادگی دفاعی پایین‌ترین رتبه را دارند. بر این اساس، بازنگری در محتوای کتابهای درسی در راستای افزایش سطح دانش، نگرش و مهارت‌های اقتصادی دانش‌آموزان ضروری به نظر می‌رسد.

کلید واژگان: برنامه درسی، دوره متوسطه اول، کتابهای درسی، تربیت اقتصادی، آنتروپی شانون

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۸

تاریخ دریافت: ۹۹/۱۰/۱۸

* این مقاله مستخرج از رساله دکتری نویسنده اول است.

۱. دانش‌آموخته دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.
Email: b.seyedi2000@gmail.com
۲. نویسنده مسئول: دانشیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.
Email: pahmadi@alzahra.ac.ir
۳. دانشیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.
Email: psamadi@alzahra.ac.ir
۴. دانشیار گروه اقتصاد، دانشکده معارف اسلامی و اقتصاد، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.
Email: paighmi@isu.ac.ir

توجه به تربیت نیروی انسانی در همه ساحتها تضمین‌کننده تحقق‌پذیری آرمانهای گوناگون جوامع بشری است. در این میان ساحت تربیت اقتصادی از اهمیتی ویژه برخوردار است، زیرا تغییرات سریع جهان امروز، انسانها را وامی‌دارد که از دوران کودکی و نوجوانی خود را با شرایط چالش‌برانگیز و واقعیتهای اقتصادی وفق دهند و برای گذر از این شرایط به مهارتها و دانش‌هایی مجهز شوند (آنازا^۱، ۲۰۱۹). تربیت اقتصادی به انسان توانایی درک مسائل و تفسیر وقایع اقتصادی تأثیرگذار بر زندگی آینده را می‌دهد. افراد برخوردار از سواد اقتصادی آگاهانه‌تر تصمیم می‌گیرند، رفاه و امنیت اقتصادی آنها افزایش می‌یابد، در پیشرفت جامعه نقشی مؤثرتر ایفا می‌کنند و سواد اقتصادی آنها موجب تولید بیشتر و ارضای نیازهای فردی و اجتماعی می‌شود. تربیت اقتصادی جامعه را برای روبرویی با چالشهای فراروی اقتصاد دانش‌بنیان کنونی آماده می‌سازد و همزمان با تلاش بشر برای آشنایی با فناوری و ابزارهای مالی جدید، منابع مورد نیاز برای موفقیت اقتصادی هم به‌دست می‌آید (سانتومرو^۲، ۲۰۰۳).

کودکان و نوجوانان طی فرایند رشد و در جریان جامعه‌پذیری رسمی و غیررسمی، مفاهیم و مسائل اقتصادی را تجربه می‌کنند، به معناسازی تجربه‌هایشان در این زمینه می‌پردازند و رفتارهای فردی و جمعی خود را بر اساس آن شکل می‌دهند. اما احتمال دارد به علت کمبود دانش و سواد اقتصادی، تجربه آنها از موضوعات اقتصادی محدود شود و در نتیجه درک نادرست از مفاهیم و موضوعات اقتصادی، آثار جبران‌ناپذیری بر رشد و پیشرفت همه‌جانبه فرد و جامعه بگذارند. بنابراین، توجه به تربیت اقتصادی در دوره آموزش عمومی برای غنای تجارب اقتصادی شهروندان ضروری به نظر می‌رسد، زیرا هدف نهایی برنامه‌های تربیت اقتصادی تا پایان دوره متوسطه ارتقای سطح سواد اقتصادی شهروندان است (گرایمز^۳ و همکاران، ۲۰۱۰).

جیمز توبین^۴ برنده جایزه نوبل اقتصاد درباره اهمیت توجه به تربیت اقتصادی در دوره آموزش عمومی می‌گوید: «اهمیت سواد اقتصادی واضح است. فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه در تمام مراحل زندگی خود به‌منزله نان‌آوران، مصرف‌کنندگان، شهروندان و رأی‌دهندگان، انتخابهای اقتصادی بسیار خواهند داشت و با اطلاعات اقتصادی درست و نادرست مواجه خواهند شد. بنابراین تربیت اقتصادی افراد پیش از ورود به دانشگاه ضرورتی انکارناپذیر است» (والستد^۵، ۲۰۰۷: ۲).

دوره متوسطه به‌عنوان بخشی از دوره آموزش عمومی و حلقه اتصال کودکی به جوانی و بزرگسالی در همه نظامهای آموزشی از اهمیتی ویژه برخوردار است و تداوم‌بخش رشد شناختی، زیستی و اجتماعی نوجوانان به‌شمار می‌آید. نوجوان برای غلبه بر مشکلات زندگی و حل مسائل معیشتی حال و آینده خود،

1. Anazia
2. Santomero
3. Grimes
4. James Tobin
5. Walstad

نیازمند داشتن حداقل دانش، نگرش و مهارت اقتصادی است. افراد دانش اقتصادی کسب‌شده در دوره متوسطه را برای بازنمایی ذهنی مسائل اقتصادی آینده به کار می‌برند. هنگامی که تربیت اقتصادی در نوجوانی مورد غفلت قرار گیرد، می‌تواند منجر به سردرگمی در زندگی بزرگسالی شود (گوارتنی و شاگ^۱، ۲۰۱۱). بنابراین بسیاری از کشورها به طور مداوم در پی اصلاح نظام آموزشی خودند تا شهروندان خود را به دانش و مهارتهایی مجهز سازند که آنها را به مشارکت فعال در جامعه و اقتصاد دانش‌بنیان پویا قادر می‌سازد (رایلی^۲، ۲۰۰۴).

در بالاترین سند آموزشی بیشتر کشورها بر فراگیری مفاهیم اقتصادی، کسب نگرشها و دانشهای مرتبط با آن در دوره نوجوانی تأکید شده است. مثلاً در کشور چین تحقق اهداف تربیت و سواد اقتصادی به عنوان بخش اجباری برنامه درسی ملی، در موضوع ایدئولوژی و اخلاق، تاریخ و جامعه (دوره متوسطه اول) و ایدئولوژی، سیاست و تاریخ (دوره متوسطه دوم) تلفیق شده است. در همهٔ دروس نامبرده، دانش و مهارتهایی مانند روشهای خرج کردن، چگونگی به‌دست آوردن پول، بازتاب نگرانیها درباره چگونگی استفاده از وجوه و اعتبارات روزانه و شیوه‌های صحیح مصرف آموزش داده می‌شود (پینگ^۳، ۲۰۱۴). در آفریقای جنوبی موضوع تربیت اقتصادی به‌عنوان یک حیطة یادگیری اجباری برای طراحان برنامه درسی ملی اهمیتی ویژه دارد و مجهز کردن فراگیران نوجوان به دانش، مهارتها، نگرشها و ارزشها و توانمند ساختن آنها برای مشارکت و تطبیق با شرایط زندگی در جامعه‌ای با مشکلات پیچیده اقتصادی، در حکم مهم‌ترین هدف مطرح است (پاکاتی^۴، ۲۰۱۸). بر اساس سند برنامه درسی ملی هند، موضوعات اقتصادی به عنوان بخشی از برنامه درسی علوم اجتماعی باید پس از تلفیق در برنامه درسی علوم سیاسی (مدنی یا زندگی اجتماعی و سیاسی) و جغرافیا، در پایه‌های ششم تا هشتم آموزش داده شوند (سرینیواسان^۵، ۲۰۱۰).

در ایران هم در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر اهمیت تربیت اقتصادی به عنوان یکی از ساحتهای مهم تربیتی تأکید شده است. همچنین، در سند برنامه درسی ملی (۱۳۹۱) به منزلهٔ زیرمجموعه سند تحول بنیادین، بخش حوزه‌های تربیت و یادگیری، حدود محتوایی، روشها، فرایندها و عناصر کلیدی یادگیری مشخص شده‌اند. این حوزه‌ها با یکدیگر ارتباط دارند و مفاهیم حوزه‌های یادگیری به‌صورت تلفیقی ارائه شده‌اند، به‌طوری‌که در حوزه تربیت و یادگیری، کار و فناوری نزدیک‌ترین حوزه به بحث تربیت اقتصادی است. با وجود اهمیت و تأکید اسناد بالادستی نظام آموزشی بر تربیت اقتصادی، تنها می‌توان به چهار پژوهش انجام شده در این زمینه در دوره متوسطه اول اشاره کرد. لطفی (۱۳۹۷) در پایان‌نامه خود به تحلیل محتوای کتابهای درسی دوره متوسطه اول

1. Gwartney & Schug
2. Riley
3. Ping
4. Phakathi
5. Sirinivasan

(ریاضی، کار و فناوری، تفکر و سبک زندگی و مطالعات اجتماعی) از جنبه پرداختن به تعلیم و تربیت اقتصادی پرداخته و نتیجه گرفته است که در کتب کار و فناوری دوره متوسطه اول، مؤلفه‌های مربوط به دانش اقتصادی، کسب و کار مولد، اقتصاد ملی و رشد اقتصادی از اثربخشی بیشتر و مؤلفه مفاهیم اسلامی از کمترین اثربخشی برخوردار بوده‌اند. در کتاب تفکر و سبک زندگی مؤلفه‌های مربوط به توسعه قابلیت‌های مالی، کسب و کار مولد، مفاهیم اقتصاد اسلامی و اقتصاد ملی و رشد اقتصادی از کمترین اثربخشی برخوردار بوده‌اند. در نهایت، در کتب مطالعات اجتماعی مؤلفه‌های مربوط به دانش اقتصادی، کسب و کار مولد و اقتصاد ملی و رشد اقتصادی از بیشترین میزان توجه و مؤلفه‌های مفاهیم اقتصاد اسلامی و ارزش‌های کارآفرینی و اقتصاد خلاق از کمترین میزان توجه برخوردار بوده‌اند. رهنما (۱۳۹۶) پژوهشی با عنوان «ارزیابی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتب مطالعات اجتماعی دوره اول متوسطه» با روش توصیفی و تحلیل محتوا انجام داده است. در این پژوهش اهداف حیطه اقتصادی آموزش و پرورش دوره متوسطه اول (راهنمایی سابق) مصوب شورای عالی آموزش و پرورش در سال ۱۳۷۷ به‌عنوان مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در نظر گرفته شده‌اند. او در پژوهش خود نتیجه گرفته است که میزان توجه به هر یک از مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در محتوای کتب درسی متفاوت است و به عناصر بینشی به‌ترتیب بیشتر از عناصر گرایشی و رفتاری پرداخته شده است. بنابراین، با توجه به نقش تربیت اقتصادی در دنیای امروز، تأکید بیشتر بر عناصر عاطفی و رفتاری اهداف فوق در محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی ضروری است و در عناصر بینشی توجه به مشاغل جدید حاصل از رشد فناوری و در عناصر گرایشی پرداختن به احترام به شاغلان کارهای مفید ضروری به نظر می‌رسد. ابراهیمی‌هرستانی و همکاران (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان «ادراک فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه اول از اقتصاد مقاومتی: پژوهشی پدیدارشناسانه» انجام داده و نتیجه گرفته‌اند که دانش‌آموزان ادراک صحیحی نسبت به اقتصاد مقاومتی ندارند و گفتار و رفتار آنها در این مورد متناقض است. اقتصاد مقاومتی به خوبی برای آنها تبیین نشده است و درک صحیحی از مبانی، اهداف، ضرورت، الزامات و مؤلفه‌های آن ندارند. به همین دلیل، نمی‌توانند اقدامات مناسبی در این زمینه انجام دهند. بنابراین، طراحی و اجرای برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی می‌تواند نقش ویژه‌ای در بهبود وضعیت ایفا کند. انصاری (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتب درسی پایه‌های برگزیده (ششم، هفتم و هشتم) از جنبه بازتاب کاستیهای الگوهای تولید و مصرف خانواده» با روش تحلیل محتوا انجام داده و نتیجه گرفته است که می‌توان از ظرفیت کتب درسی برای پرداختن به آسیب‌های الگوی مصرف و تولید به‌خوبی استفاده کرد.

بررسی و مطالعه تربیت اقتصادی در پژوهش‌های خارجی نیز بیانگر اهمیت سواد و دانش اقتصادی در دوره متوسطه اول است. باباتونده^۱ و همکاران (۲۰۱۶) پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی عملکرد

دانش‌آموزان در مفاهیم اقتصادی و سایر مفاهیم در برنامه درسی مطالعات اجتماعی» در دوره متوسطه اول نیجریه انجام داده‌اند. نتایج نشان داده که تلفیق مفاهیم اقتصادی در محتوای برنامه درسی مطالعات اجتماعی، همراه با سایر مفاهیم توجیه‌پذیر است و می‌تواند به تحقق‌پذیری اهداف مطالعات اجتماعی کمک کند. همچنین، گنجانیدن مفاهیم اقتصادی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، موجب کسب و به‌کارگیری دانش اقتصاد برای حل مشکلات روزمره زندگی حتی پس از پایان دوره متوسطه اول می‌شود. مسیمانگا^۱ (۲۰۱۷) در رساله دکتری خود «آموزش و ارزشیابی: راهبردی برای یاددهی و یادگیری اثربخش در برنامه درسی علوم اقتصادی و مدیریت» بیان می‌کند که توجه به مؤلفه‌ها و مفاهیم اصلی اقتصاد، تلفیق پویای آموزش، یادگیری و ارزیابی و توجه به نظریه هوشهای چندگانه در تلفیق محتوای اقتصادی در سایر دروس، به اثربخشی برنامه درسی علوم اقتصادی و مدیریت دوره متوسطه اول در آفریقای جنوبی کمک می‌کند. سکر و عثمان اوغلو^۲ (۲۰۱۵) در پژوهش «تحلیل مفاهیم اقتصادی در محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه‌های ششم و هفتم» بیان می‌کنند که توزیع مفاهیم و مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در محتوای کتب مذکور به‌عنوان پایگاه اصلی تربیت اقتصادی در برنامه درسی مدارس، باید از انسجام و توازن لازم برخوردار باشد. دپلازس^۳ (۲۰۱۴) در پژوهش «اقتصاد در مطالعات اجتماعی: تحلیل مقایسه‌ای عملکرد دانش‌آموزان کانساز در ارزیابی درس تاریخ-دولت» نتیجه می‌گیرد که تلفیق موضوعات اقتصادی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، میانگین نمرات اقتصاد یادگیرندگان پایه‌های ۶ و ۸ را در مقایسه با سایر دروس افزایش می‌دهد.

کمیبود پژوهشهای علمی در زمینه بررسی وضعیت موجود و مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی در دوره متوسطه اول سبب شده است که مفاهیم و مؤلفه‌ها به‌طور صحیح شناسایی نشوند. بنابراین، تربیت اقتصادی منحصر به ارائه مطالب اندک در زمینه برخی از مفاهیم شده است و سایر مفاهیم مهم مورد غفلت قرار گرفته‌اند. همچنین، پژوهشهایی که به شیوه تحلیل محتوا انجام شده‌اند، نمونه آماری خود را به تعداد کمی از کتابهای دوره اول متوسطه محدود کرده‌اند. بنابراین، از آن جایی که برنامه درسی مبنایی مناسب برای ارائه دانش، تغییر نگرش و آموزش مهارت‌ها به دانش‌آموزان خواهد بود و کتاب درسی محصول برنامه درسی است و در نظام آموزشی متمرکز ایران بیشتر فعالیتهای آموزشی و پرورشی مدارس در ساحت‌های گوناگون تربیتی در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می‌گیرد، پژوهش حاضر سعی دارد با شناسایی مؤلفه‌های بیشتر، محتوای همه کتابهای درسی دوره اول متوسطه را به‌طور جامع مورد بررسی قرار دهد تا وضعیت موجود تربیت اقتصادی و جایگاه تلفیق اقتصاد در برنامه درسی این دوره بهتر مشخص شود.

1. Msimanga
2. Seker & Osmanoglu
3. Deplazes

پرسشهای پژوهش

۱. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی پایه هفتم دوره متوسطه اول چگونه است؟
۲. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی پایه هشتم دوره متوسطه اول چگونه است؟
۳. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی پایه نهم دوره متوسطه اول چگونه است؟
۴. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره متوسطه اول چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی و با شیوه تحلیل محتوای کمی و روش آنتروپی شانون انجام شده و واحد تحلیل جمله، کلمه، تصویر و مضمون است. به این منظور، مؤلفه‌ها شمارش شده و فراوانیهای به دست آمده با روش آنتروپی شانون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. این روش دارای سه مرحله است: ۱. بهنجارسازی ماتریسهای فراوانی؛ ۲. محاسبه میزان بار اطلاعاتی مؤلفه‌ها (EIJ)؛ ۳. محاسبه ضریب اهمیت مؤلفه‌ها (WIJ) (آذر، ۱۳۸۰).

جامعه آماری پژوهش همه کتابهای درسی دوره متوسطه اول (پایه‌های هفتم، هشتم و نهم) بوده است که با روش نمونه‌گیری سرشماری (نمونه‌آماری برابر با جامعه آماری) هر ۳۶ جلد کتاب در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ در ۱۳ عنوان کتاب (فارسی و نگارش، علوم، ریاضی، مطالعات اجتماعی، کار و فناوری، فرهنگ و هنر، تعلیمات ادیان، پیامهای آسمانی، تفکر و سبک، آموزش قرآن، عربی، انگلیسی و آمادگی دفاعی) مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

ابزار پژوهش چک لیست (سیاهه) تحلیل محتوا بوده است که به منظور ساخت آن، کتاب تعلیم و تربیت اقتصادی (جلد دوم) تألیف طغیانی و پیغامی (۱۳۹۵) مطالعه و مورد استفاده قرار گرفته است. دلیل انتخاب این کتاب کامل بودن و استفاده از منابع غنی دینی و تمدنی اسلامی-ایرانی، مطالعه اهداف اقتصادی دوره‌های مختلف تحصیلی، بررسی اسناد بالادستی، بررسی مطالعات و پژوهشهای انجام شده در داخل و خارج از کشور و بهره‌گیری از تجارب جهانی در تبیین مؤلفه‌های تربیت اقتصادی است. این مؤلفه‌ها و همچنین مؤلفه‌های مورد تحلیل در سایر پژوهشها در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول ۱. مضامین و مؤلفه‌های تربیت اقتصادی برگرفته از کتاب تعلیم و تربیت اقتصادی (طغیانی و پیغامی، ۱۳۹۵)

در مقایسه با مؤلفه‌های مورد تحلیل در سایر پژوهشها

مؤلفه‌های فرعی	مضامین اصلی	پژوهشگر/ پژوهشگران
● نیازها و خواسته‌ها، محدودیت، کمیابی، هزینه، انتخابها	● انتخاب و تصمیم‌گیری	طغیانی و پیغامی (۱۳۹۵)
● دلایل و چرایی تخصص و تقسیم کار، نتایج و فواید تقسیم کار، اشکال و انواع تقسیم کار	● تخصص و تقسیم کار	
● برخورد، رقابت، تعاون و همکاری، نوع دوستی، ایثار و فداکاری	● بردار تعاملات و مبادلات انسانی	
● قوانین کلان و اساسی، قوانین عادی، ارزشهای اخلاقی، آداب و رسوم، ادراکات عمومی، مقررات و آیین‌نامه‌ها	● قواعد تعامل اقتصادی	
● وظایف و نقش پول، سیر تاریخی پول (اشکال مختلف)	● پول	
● اهمیت و ضرورت مالکیت، کارکردهای مالکیت، انواع مالکیت	● مالکیت	
● انواع اطلاعات (آگاهی‌بخش و انگیزه‌بخش)، کانونهای اطلاعاتی، عوامل انگیزشی مثبت، عوامل انگیزشی منفی	● اطلاعات و انگیزه‌های اقتصادی	
● اهمیت و ضرورت کار در عرصه فردی و جمعی، انواع کار از جهت عملکرد (کشاورزی، خدمات، صنعت)، انواع کار از لحاظ شرعی (حلال و حرام)، نتایج کار، تأثیر فناوری بر کار، کارآفرینی، عناصر کارآفرینی، عوامل مؤثر بر انتخاب کار (شغل)	● کار و آفرینش	
● عوامل تولید، مراحل تخصیص (استخراج، تولید، پخش، مصرف، بازیافت)، بسترهای تخصیص (بازار، دولت، تعاون، قرارداد و خیریه)، نتایج و پیامدهای تخصیص (بهبودی و شکست)	● تخصیص	
● واردات، صادرات، مزیت نسبی، مزیت مطلق	● اقتصاد بین‌الملل	
● عوامل مؤثر بر پیشرفت (فرهنگ، آموزش، سرمایه و مدیریت)، شاخصهای پیشرفت، افزایش تولیدات و بهره‌وری	● پیشرفت و رشد	
● ضرورت و اهمیت ریسک، کارکردهای ریسک، حمایت از ریسک	● ریسک و نااطمینانی	
● بر حسب موضوع کار و فعالیت (کشاورزی، خصوصی، دولتی، صنعت، خدمات، مالی)، روابط میان بخشهای اقتصادی	● بخشهای اقتصاد	
● عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری پویا و بین‌زمانی اقتصادی، ماهیت ایستا یا پویای مشاغل	● پویایی و زمان در اقتصاد	

جدول ۱. (ادامه)

مؤلفه‌های فرعی	مضامین اصلی	پژوهشگر / پژوهشگران
	<ul style="list-style-type: none"> دانش اقتصادی کسب و کار مولد اقتصاد ملی رشد اقتصادی اقتصاد اسلامی ارزشهای کارآفرینی و اقتصاد خلاق 	لطفی (۱۳۹۷)
<ul style="list-style-type: none"> شناخت ارزش کار، تلاش برای حفظ وسایل خود و استفاده حداکثری از آنها، آشنایی با اهمیت کار و پرهیز از راحت‌طلبی در پیشرفت اقتصادی جامعه، حساسیت نسبت به حفظ و توسعه منابع اقتصادی ملی و منطقه‌ای، احترام به مالکیت دیگران و رعایت آن، درک نقش مشاغل در زندگی فردی و جمعی، شناخت منابع اقتصادی کشور و محیط زندگی و نقش آن در رفاه عمومی، شناخت احکام اقتصادی اسلام و پایبندی به آنها در حد ضرورت، حمایت از تولیدات داخلی با خرید کالاهای ایرانی و علاقه‌مندی به مشارکت در فعالیتهای اقتصادی 	<ul style="list-style-type: none"> اهداف حیطه اقتصادی آموزش و پرورش دوره متوسطه اول 	رهنما (۱۳۹۶)
اقتصاد مقاومتی و تفاوت آن با اقتصاد ریاضتی، خودکفایی در تولید	مفهوم	ابراهیمی هرستانی (۱۳۹۷)
دوری از سلطه، استقلال اقتصادی و پیشگیری از تأثیر تحریم اقتصادی	ضرورت	
پیشرفت و خودکفایی اقتصادی	اهداف	مغالطات
همدلی، کیفیت تولید داخلی، اعتماد متقابل، دشمن‌شناسی	الزامات	
تجمل‌گرایی، بی‌توجهی مسئولین، بی‌توجهی مردم	موانع	انصاری (۱۳۹۳)
یکسان‌نگاری کارآفرینی با اشتغال‌زایی و عدم لزوم پرهیز از مصرف کالای خارجی	مغالطات	
مصرف با رشدی سریع‌تر از تولید، مصرف توأم با اتلاف و اسراف، مصرف ناعادلانه، اتلاف منابع طبیعی و عوامل تولید، بهره‌وری پایین، عدم رعایت عدالت بین - نسلی و اتلاف منابع عمومی	آسیبهای الگوی تولید و مصرف	

به‌منظور تعیین روایی، سیاهه تحلیل محتوا در اختیار ده نفر از صاحب‌نظران برنامه درسی، اقتصاد و تربیت اقتصادی قرار داده شد و از آنها خواسته شد که سیاهه مورد نظر را از لحاظ تناسب مؤلفه‌های

آن مورد بررسی قرار دهند. صاحب‌نظران پس از مطالعه سیاهه موردنظر، دیدگاه‌های خود را درباره آن بیان کردند. پس از اعمال نظرات متخصصان و انجام دادن اصلاحات پیشنهادی، سیاهه اصلاحی مجدداً در اختیار صاحب‌نظران قرار گرفت و تأیید شد.

جدول ۲. مؤلفه‌های تربیت اقتصادی و میزان توافق متخصصان

وضعیت		میزان توافق	مؤلفه‌های تربیت اقتصادی
عدم تأیید	تأیید		
	*	۰/۸۹	انتخاب و تصمیم‌گیری
	*	۰/۹۳	تخصیص و تقسیم کار
	*	۰/۷۲	بردار تعاملات و مبادلات انسانی
	*	۰/۱۰۰	قواعد تعامل اقتصادی
	*	۰/۱۰۰	پول
	*	۰/۹۶	مالکیت
	*	۰/۷۹	اطلاعات و انگیزه‌های اقتصادی
	*	۰/۹۱	کار و آفرینش
	*	۰/۸۷	تخصیص
*		۰/۵۹	اقتصاد بین‌الملل
	*	۰/۶۸	پیشرفت و رشد
	*	۰/۷۳	ریسک و نااطمینانی
	*	۰/۹۲	بخشهای اقتصاد
	*	۰/۷۰	پویایی و زمان در اقتصاد

بر اساس جدول لاوشه برای تعیین روایی محتوا از دیدگاه ۱۰ نفر، حداقل میزان توافق ۰/۶۲ مورد نیاز است. بنابراین با توجه به مقادیر تصمیم‌گیری جدول مذکور، مؤلفه‌هایی که حداقل دارای ۶۲ درصد توافق بودند به‌عنوان مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در پژوهش انتخاب و همه مضامین اصلی به جز مضمون اقتصاد بین‌الملل مورد تأیید قرار گرفتند.

برای تعیین میزان پایایی نیز از ابزار تکنیک اجرای مجدد استفاده شد که در نتیجه آن میزان ضریب همبستگی (۰/۹۰) محاسبه شد.

● روش اجرا

پس از تدوین سیاهه تحلیل محتوا و محاسبه روایی و پایایی آن، فرایند تحلیل محتوا آغاز شد. کتابهای پایه‌های هفتم و هشتم (فارسی و نگارش، علوم، ریاضی، مطالعات اجتماعی، کار و فناوری، فرهنگ و هنر، تعلیمات ادیان، پیامهای آسمانی، تفکر و سبک، آموزش قرآن، عربی و انگلیسی) و کتابهای پایه نهم (فارسی و نگارش، علوم، ریاضی، مطالعات اجتماعی، کار و فناوری، فرهنگ و هنر، تعلیمات ادیان، پیامهای آسمانی، آموزش قرآن، عربی، انگلیسی و آمادگی دفاعی) با در نظر گرفتن جمله، تصویر و مضمون به‌عنوان واحد تحلیل مورد بررسی قرار گرفتند.

جدول ۳. نمونه‌هایی از استخراج مؤلفه‌های تربیت اقتصادی (کتاب مطالعات اجتماعی، پایه هفتم)

مؤلفه‌ها	مصادیق	شماره صفحه
تخصیص	● آنچه در طبیعت وجود دارد مانند آب، خاک، جانوران، جنگلها، معادن (نفت، گاز، زغال سنگ، آهن و...) منابع طبیعی هستند.	۳۲
کار و آفرینش	● می‌دانیم که تلاش و کار برای کسب روزی حلال و تأمین نیازهای خانواده و همچنین کمک به اقتصاد و تولید در کشور عزیزمان، جشنودی خداوند را به دنبال خواهد داشت.	۳۶
تقسیم کار	● در گذشته‌های دور با رونق کار کشاورزی تولید محصول زیاد شد. با تولید غذای کافی دیگر همه مجبور به کار کشاورزی نبودند و به تدریج افراد دیگر توانستند به کارهای دیگر بپردازند و در برخی کارها مهارت پیدا کنند. بدین ترتیب تقسیم کار در جامعه به‌وجود آمد.	۳۳
پول	● امروزه علاوه بر پول کاغذی از شیوه‌های دیگری نیز برای مبادله استفاده می‌شود. یکی از این شیوه‌ها استفاده از کارت خرید اعتباری است.	۳۷
قواعد تعامل	● تولیدکنندگان موظفند روی برجسب کالاها اطلاعات و ویژگیهای آن کالا را بنویسند و در اختیار مشتری قرار دهند.	۳۸

یافته‌های پژوهش

۱. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی پایه هفتم دوره متوسطه اول

چگونه است؟

جدول ۴. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتابهای درسی پایه هفتم

مؤلفه‌ها	کتابها	فارسی و نگارش	علوم	ریاضی	مطالعات اجتماعی	کار و فناوری	تفکر و سبک	فرهنگ و هنر	تعلیمات ادیان	پیامهای آسمانی	قرآن	عربی	انگلیسی	مجموع
		۸	۳	۵	۳	۴	۱	۰	۰	۲	۰	۱	۰	۲۷
		۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲
		۱	۰	۰	۱۲	۲	۰	۰	۳	۷	۳	۱	۰	۲۹
		۱	۰	۵	۲	۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱۱
		۳	۰	۰	۱	۰	۲	۰	۰	۱	۳	۲	۰	۱۲
		۵	۱	۰	۵	۱	۹	۰	۰	۵	۶	۱	۰	۳۳
		۱	۰	۰	۱۰	۵	۲	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۱۹
		۲	۳۶	۵	۳۸	۹	۱	۲	۴	۹	۸	۲	۰	۱۱۶
		۹	۴	۱	۶	۲۲	۳	۴	۲	۰	۰	۵	۲۵	۸۱
		۰	۹	۰	۱۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۲۱
		۰	۰	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲
		۱	۱	۳	۱۷	۷	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۲۹
		۲	۱۲	۰	۱۹	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳۷
جمع کل		۳۳	۶۶	۱۹	۱۲۵	۵۷	۲۰	۶	۹	۲۵	۲۰	۱۳	۲۵	۴۱۸
درصد		۷/۸۹	۱۵/۷۸	۴/۵۴	۲۹/۹	۱۳/۶۳	۴/۷۸	۱/۴۳	۲/۱۵	۵/۹۹۸	۴/۷۸	۳/۱۱	۵/۹۸	۱۰۰

بر اساس جدول شماره ۴، در کتابهای درسی پایه هفتم فراوانی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی (۴۱۸) است که بیشترین مؤلفه‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی با ۱۲۵ فراوانی (۲۹/۹ درصد) و کمترین آنها در کتاب فرهنگ و هنر با ۶ فراوانی (۱/۴۳ درصد) است.

جدول ۵. مقدار ضریب اهمیت مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتابهای پایه هفتم

مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت	تصمیم‌گیری و انتخاب	تقسیم‌کار	بردار تعاملات	پول	مالکیت	قواعد تعامل	اطلاعات و انگیزه‌ها	تخصیص	کار و آفرینش	پیشرفت و رشد	ریسک	بخشهای اقتصادی	پویایی و زمان
ELJ	۰/۳۹۵	۰	۰/۲۷۹	۰/۲۶۵	۰/۲۰۱	۰/۲۵۷	۰/۱۹۶	۰/۴۵۴	۰/۲۲۶	۰/۰۶۴	۰	۰/۳۶۸	۰/۲۲۶
WIJ	۰/۱۳۴	۰	۰/۰۹۵	۰/۰۹۵	۰/۰۶۸	۰/۰۸۷	۰/۰۷۶	۰/۱۵۴	۰/۰۷۷	۰/۰۲۱	۰	۰/۱۲۵	۰/۰۷۷

بر اساس جدول شماره ۵، در پایه هفتم مؤلفه تخصیص با ضریب اهمیت (۰/۱۵۴) بیشترین میزان توجه را به خود اختصاص داده و ضریب اهمیت مؤلفه‌های تقسیم‌کار و ریسک (۰) است.

۲. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی پایه هشتم دوره متوسطه اول چگونه است؟

جدول ۶. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتابهای درسی پایه هشتم

مؤلفه‌ها	کتابها	فارسی و نگارش	علوم	ریاضی	مطالعات اجتماعی	کار و فناوری	تفکر و سبک	فرهنگ و هنر	تعلیمات ادیان	پیامهای آسمانی	قرآن	عربی	انگلیسی	جمع
انتخاب و تصمیم‌گیری	۲	۰	۰	۰	۲	۷	۱۱	۰	۱	۲	۰	۱	۰	۲۶
تقسیم‌کار	۰	۰	۰	۰	۱	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۳
بردار تعاملات	۱	۰	۰	۰	۲۱	۰	۳	۰	۰	۱۰	۴	۲	۰	۴۰
پول	۰	۰	۰	۲	۲	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵
مالکیت	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۱	۰	۵
قواعد تعامل	۸	۰	۰	۰	۳	۶	۱۱	۰	۱	۱۰	۶	۳	۰	۲۸
اطلاعات و انگیزه‌ها	۲	۰	۰	۰	۵	۵	۷	۰	۰	۰	۰	۳	۰	۲۲

جدول ۶. (ادامه)

مؤلفه‌ها	کتابها	فارسی و نگارش	علوم	ریاضی	مطالعات اجتماعی	کار و فناوری	تفکر و سبک	فرهنگ و هنر	تعلیمات ادیان	پیامهای آسمانی	قرآن	عربی	انگلیسی	جمع
تخصیص	۵	۱۳	۲	۲۷	۴	۱	۰	۰	۰	۱۲	۵	۲	۲	۷۳
کار و آفرینش	۱۱	۰	۰	۴	۱۲	۵	۰	۰	۳	۱۲	۱	۲۴	۲	۷۴
پیشرفت و رشد	۱	۰	۰	۹	۰	۲	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۲	۱۷
ریسک	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱
بخشهای اقتصادی	۰	۱	۱	۱۴	۶	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۴	۲	۲۹
پویایی و زمان در اقتصاد	۱	۰	۰	۲۳	۰	۷	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۳۲
جمع کل	۳۱	۱۴	۵	۱۱۱	۴۲	۴۹	۱	۱	۷	۴۶	۲۰	۴۱	۸	۳۷۵
درصد	۸/۲۶	۳/۷۳	۱/۳۳	۲۹/۶	۱۲/۳	۱۳	۰/۲۶	۰/۲۶	۱/۸۶	۱۲/۲۶	۵/۳	۱۰/۹	۲/۱	۱۰۰

بر اساس جدول ۶، در کتابهای درسی پایه هشتم فراوانی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی (۳۷۵) است که بیشترین مؤلفه‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی با ۱۱۱ فراوانی (۲۹/۶ درصد) و کمترین آنها در کتاب فرهنگ و هنر با ۱ فراوانی (۰/۲۶ درصد) است.

جدول ۷. مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتابهای پایه هشتم

مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت	تقسیم‌گیری و انتخاب	تقسیم‌کار	بودار تعاملات اقتصادی	پول	مالکیت	قواعد تعامل اقتصادی	اطلاعات و انگیزه‌ها	تخصیص	کار و آفرینش	پیشرفت و رشد اقتصادی	ریسک	بخشهای اقتصادی	پویایی و زمان در اقتصاد
EIJ	۰/۳۱۲	۰	۰/۲۱۵	۰/۲۱۲	۰/۰۶۷	۰/۳۴۲	۰/۳۱۰	۰/۴۶۰	۰/۳۰۷	۰/۲۱۹	۰	۰/۳۰۹	۰/۱۵۸
WIJ	۰/۱۰۷	۰	۰/۰۷۴	۰/۰۷۲	۰/۰۲۳	۰/۱۱۷	۰/۱۰۶	۰/۱۵۸	۰/۱۰۵	۰/۰۷۵	۰	۰/۱۰۶	۰/۰۵۴

بر اساس جدول شماره ۷، در پایه هشتم مؤلفه تخصیص با ضریب اهمیت (۰/۱۵۸) بیشترین میزان توجه و مؤلفه‌های ریسک و تقسیم کار با ضریب اهمیت (۰) کمترین میزان توجه را داشتند.

۳. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی پایه نهم دوره متوسطه اول

چگونه است؟

جدول ۸. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتابهای درسی پایه نهم

مؤلفه‌ها	کتابها	فارسی و نگارش	علوم	ریاضی	مطالعات اجتماعی	کار و فناوری	آمادگی دفاعی	فرهنگ و هنر	تعلیمات ادیان	پیامهای آسمانی	قرآن	عربی	انگلیسی	جمع
انتخاب و تصمیم‌گیری	۳	۰	۱	۲	۰	۱	۰	۲	۵	۰	۲	۱	۱۷	
تقسیم کار	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	
بردار معاملات	۰	۰	۰	۱۰	۰	۴	۰	۱	۱۶	۱	۱	۲	۳۵	
پول	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۱۰	۱۶	
مالکیت	۱	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۱	۰	۷	
قواعد تعامل	۴	۰	۰	۸	۰	۰	۱	۳	۹	۱۳	۰	۱	۳۹	
اطلاعات و انگیزه‌ها	۱	۰	۰	۳	۱	۰	۷	۱	۰	۳	۰	۰	۱۶	
تخصیص	۰	۲۸	۰	۲۸	۲	۱	۱	۳	۱۱	۶	۳	۱	۸۳	
کار و آفرینش	۳	۳	۰	۰	۱۷	۰	۳	۱	۰	۱	۱۱	۷	۴۶	
پیشرفت و رشد	۱	۲	۰	۴۲	۰	۲	۰	۰	۱	۰	۳	۰	۵۱	
ریسک	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	
بخشهای اقتصادی	۰	۲	۰	۰	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۳	۱۲	۱۹	
پویایی و زمان در اقتصاد	۰	۴	۰	۴۸	۲	۵	۰	۱	۰	۱	۰	۰	۶۱	
جمع کل	۱۵	۳۹	۲	۱۴۴	۲۲	۱۲	۱۲	۱۲	۴۲	۲۹	۲۸	۳۴	۳۹۱	
درصد	۳/۸۳	۹/۹۷	۰/۵۱	۳۶/۸	۵/۶۲	۳/۰۶	۳/۰۶	۳/۰۶	۱۰/۷	۷/۴۱	۷/۱۶	۸/۶۹	۱۰۰	

بر اساس جدول شماره ۸، در کتابهای درسی پایه نهم فراوانی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی (۳۹۱) است که بیشترین مؤلفه‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی با ۱۴۴ فراوانی (۳۶/۸ درصد) و کمترین آنها در کتاب ریاضی با ۲ فراوانی (۰/۵۱ درصد) است.

جدول ۹. مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتابهای پایه نهم

مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت	تصمیم‌گیری و انتخاب	تقسیم کار	بردار تعامل	پول	مالکیت	قواعد تعامل اقتصادی	اطلاعات و الگوها	تخصیص	کار و آفرینش	پیشرفت و رشد اقتصادی	ریسک	بخشهای اقتصادی	پویایی و زمان در اقتصاد
ELJ	۰/۲۷۰	۰	۰/۲۲۴	۰/۳۶۴	۰/۱۶۰	۰/۱۶۱	۰/۱۹۸	۰/۴۲۹	۰/۲۵۲	۰/۱۹۵	۰	۰/۲۱۲	۰/۱۶۴
WIJ	۰/۱۰۲	۰	۰/۰۸۵	۰/۱۳۸	۰/۰۶۰	۰/۰۶۱	۰/۰۷۵	۰/۱۶۳	۰/۰۹۵	۰/۰۷۴	۰	۰/۰۸۰	۰/۰۶۲

بر اساس جدول شماره ۹، در پایه نهم مؤلفه تخصیص با مقدار ضریب اهمیت (۰/۱۶۳) بیشترین میزان توجه و مؤلفه‌های ریسک و تقسیم کار با ضریب اهمیت (۰) کمترین میزان توجه را به خود اختصاص داده‌اند.

۴. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره متوسطه اول

چگونه است؟

جدول ۱۰. میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در همه کتابهای درسی دوره اول متوسطه

مؤلفه‌ها	کتابها	فارسی و نگارش	علوم	ریاضی	مطالعات اجتماعی	کار و فن آوری	تفکر و سبک	فرهنگ و هنر	آمادگی دفاعی	تعلیمات ادیان	پیام‌های آسمانی	قرآن	عربی	انگلیسی	جمع کل
انتخاب و تصمیم‌گیری	۱۳	۳	۶	۷	۱۱	۱۲	۰	۱	۳	۹	۰	۴	۱	۷۰	
تقسیم کار	۰	۰	۰	۳	۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵	
بردار تعاملات	۲	۰	۰	۴۳	۲	۳	۰	۴	۴	۳۳	۷	۴	۲	۱۰۴	
پول	۳	۰	۷	۴	۳	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۴	۱۰	۳۲	
مالکیت	۴	۰	۱	۱	۰	۲	۰	۰	۰	۱	۱۱	۴	۰	۲۴	
قواعد تعامل	۱۷	۱	۰	۱۶	۷	۲۰	۱	۰	۴	۲۴	۲۵	۴	۲	۱۲۱	

جدول ۱۱. (ادامه)

کتابها	مؤلفه‌ها	فارسی و نگارش	علوم	ریاضی	مطالعات اجتماعی	کار و فن آوری	تفکر و سبک	فرهنگ و هنر	آمادگی دفاعی	تعلیمات ادیان	پیام‌های آسمانی	قرآن	عربی	انگلیسی	جمع کل
اطلاعات و انگیزه‌ها	۴	۰	۰	۰	۱۸	۱۱	۹	۷	۰	۱	۰	۳	۴	۰	۵۷
تخصیص	۷	۷۷	۷	۹۳	۱۵	۲	۳	۰	۵	۳۲	۱۹	۷	۲	۲۶۹	
کار و آفرینش	۲۳	۷	۱	۵۱	۱۰	۸	۷	۰	۶	۱۲	۲	۴۰	۳۴	۲۰۱	
پیشرفت و رشد	۲	۱۱	۰	۶۱	۰	۲	۱	۲	۱	۲	۰	۴	۲	۸۸	
ریسک	۰	۰	۰	۱	۲	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۴	
بخشهای اقتصادی	۱	۴	۴	۳۳	۱۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۷	۱۴	
پویایی و زمان در اقتصاد	۳	۱۶	۰	۹۰	۴	۹	۰	۵	۴	۰	۰	۱	۰	۱۳۲	
جمع کل	۷۹	۱۱۹	۲۶	۳۸۰	۱۲۱	۶۹	۱۹	۱۲	۲۸	۱۱۳	۶۹	۸۲	۶۷	۱۱۸۴	
درصد	۶/۶۷	۱۰	۲/۱۹	۳۲	۱۰/۲	۵/۸۲	۱/۶	۱۰/۱	۲/۳۶	۹/۵۴	۵/۸۲	۶/۹۲	۵/۶۵	۱۰۰	

بر اساس جدول شماره ۱۰، در کتابهای درسی دوره متوسطه اول بیشترین توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتاب مطالعات اجتماعی با فراوانی ۳۸۰ (۳۲ درصد) و کمترین توجه در کتاب آمادگی دفاعی با فراوانی ۱۲ (۱ درصد) و کتابهای فرهنگ و هنر با فراوانی ۱۹ (۱/۶ درصد) است.

جدول ۱۱. مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در همه کتابهای دوره متوسطه اول

مقدار بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت	تصمیم‌گیری و انتخاب	تقسیم‌کار	بزرگ‌تعمار	پول	مالکیت	فرواعد تعامل اقتصادی	اطلاعات و انگیزه‌ها	تخصیص	کار و آفرینش	پیشرفت و رشد	ریسک	بخشهای اقتصادی	پویایی و زمان در اقتصاد
ELI	۰/۵۸۰	۰	۰/۳۸۲	۰/۶۱۹	۰/۳۰۳	۰/۳۹۳	۰/۴۴۷	۰/۵۰۵	۰/۳۸۷	۰/۳۹۵	۰/۰۸۲	۰/۴۴۵	۰/۲۲۱
WIJ	۰/۱۲۴	۰	۰/۰۸۲	۰/۱۳۲	۰/۰۶۵	۰/۰۸۴	۰/۰۹۵	۰/۱۰۸	۰/۰۸۳	۰/۰۶۳	۰/۰۱۷	۰/۰۹۵	۰/۰۴۷

بر اساس جدول شماره ۱۱، در دوره متوسطه اول مؤلفه پول با ضریب اهمیت (۰/۱۳۲) بیشترین میزان توجه و مؤلفه تقسیم‌کار با ضریب اهمیت (۰) و مؤلفه ریسک با ضریب اهمیت (۰/۰۱۷) از کمترین توجه برخوردار بوده‌اند.

■ بحث و نتیجه‌گیری ■

پژوهش حاضر با هدف تحلیل محتوای کتابهای درسی دوره متوسطه اول برای شناخت وضعیت موجود تربیت اقتصادی در این دوره انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان دادند که میزان توجه به مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی دوره متوسطه اول ۱۱۸۴ فراوانی است که در این میان، کتاب مطالعات اجتماعی در پایه هفتم با ۱۲۵ فراوانی (۲۹/۹ درصد)، در پایه هشتم با ۱۱۱ فراوانی (۲۹/۶ درصد)، در پایه نهم با ۱۴۴ فراوانی (۳۶/۸ درصد) و در مجموع دوره با ۳۸۰ فراوانی (۳۲ درصد)، بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است. کتابهای فرهنگ و هنر در پایه هفتم با ۶ فراوانی (۱/۴۳ درصد)، در پایه هشتم با ۱ فراوانی (۰/۲۶ درصد) و کتاب ریاضی در پایه نهم با ۲ فراوانی (۰/۵۱ درصد) و در مجموع دوره با ۱۹ فراوانی (۱/۶ درصد)، کمترین سهم را در تربیت اقتصادی دوره متوسطه اول دارند. یافته‌های پژوهشهای مختلف نیز نشان دادند که کتاب مطالعات اجتماعی در ارائه مؤلفه‌های تربیت اقتصادی اهمیت دارد. براساس پژوهش باباتونده و همکاران (۲۰۱۶)، گنجاندن مفاهیم اقتصادی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، موجب کسب دانش اقتصاد و حل مشکلات روزمره زندگی حتی پس از پایان دوره متوسطه اول می‌شود. به نظر دیلازس (۲۰۱۴) به علت تلفیق موضوعات اقتصادی در برنامه درسی مطالعات اجتماعی، میانگین نمرات اقتصاد فراگیران پایه‌های ۶ و ۸ در مقایسه با آزمونهای تاریخ و مدنی بالاتر بوده است. سکر و عثمان اوغلو (۲۰۱۵) مطالعات اجتماعی را مهم‌ترین پایگاه تربیت اقتصادی در برنامه درسی مدارس می‌دانند. از آنجا که اقتصاد به منزله بخشی مهم از علوم اجتماعی از تولد تا مرگ، هستی ما را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ساختار جوامع را کنترل می‌کند، بنابراین توجه بیشتر به تلفیق اقتصاد در محتوای کتابهای درسی مطالعات اجتماعی دوره متوسطه اول منطقی است (آنتونی^۱ و همکاران، ۲۰۱۵). همان‌طور که آیزنر^۲ بر «کارکرد ثانوی» یا «کارکرد تقویتی» برنامه درسی تأکید دارد، بنابراین باید از فرصتی که از دل برنامه درسی به وجود می‌آید، برای کمک به تحقق اهداف سایر برنامه‌های درسی بهره‌گرفت (ملکی، ۱۳۹۴؛ احمدی، ۱۳۸۲). رویکرد تلفیقی تربیت اقتصادی به معنای آن است که ایده‌ها و مفاهیم آموزشی همه دروس می‌تواند در خدمت یادگیری اقتصاد قرار گیرد که هنر یکی از مهم‌ترین آنهاست. به اعتقاد آیزنر (نقل از ویدگان و دوآربا، ۲۰۱۶) هنر از یک سو در رشد تفکر خلاق نقش دارد و از سویی، ابزار تشکیل مفاهیم به‌ویژه، مفاهیم مجموعه علوم اجتماعی است. بنابراین به کمک سیستمهای نمادین چندگانه در هنر می‌توان مفاهیم و موضوعات علوم انتزاعی همچون اقتصاد و علوم اجتماعی را به دانش‌آموزان یاد داد، زیرا هنر یادگیری را برای دانش‌آموزان جذاب‌تر جلوه می‌دهد و با تقویت مهارتهای تفکر سطح برتر، خلاقیت و تواناییهای حل مسئله، قدرت دانش‌آموزان در پردازش اطلاعات مربوط به علمی سخت همچون اقتصاد را افزایش می‌دهد.

1. Anthony
2. Eisner
3. Vidagañ & de Arriba

یافته دیگر پژوهش نشان داد که در پایه‌های هفتم، هشتم و نهم مؤلفه تخصیص به ترتیب با مقادیر ضریب اهمیت (۰/۱۵۴)، (۰/۱۵۸) و (۰/۱۶۳) بیشترین میزان توجه را به خود اختصاص داده است و مؤلفه‌های تقسیم کار و ریسک با مقادیر ضریب اهمیت (۰) در هر سه پایه از کمترین توجه برخوردارند. همچنین در کل دوره متوسطه اول، مؤلفه پول با ضریب اهمیت (۰/۱۳۲) از بیشترین میزان توجه و مؤلفه تقسیم کار با ضریب اهمیت (۰) و مؤلفه ریسک با ضریب اهمیت (۰/۰۱۷) از کمترین توجه برخوردارند. این یافته پژوهش بیانگر نبود انسجام و توازن در ارائه مؤلفه‌های اقتصادی در کتابهای دوره متوسطه اول است. این یافته با نتایج پژوهشهای متعدد همسوست. بر اساس نتیجه پژوهش لطفی (۱۳۹۷)، ارائه مفاهیم اقتصادی در کتابهای درسی متوسطه اول از توازن لازم برخوردار نیست. رهنما (۱۳۹۶) نشان داد که میزان توجه به هر یک از مؤلفه‌های تربیت اقتصادی (اهداف اقتصادی آموزش و پرورش متوسطه اول) در محتوای کتب درسی متفاوت است. به نظر سکر و عثمان اوغلو (۲۰۱۵) توزیع مفاهیم و مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در برنامه درسی مدارس، باید از انسجام لازم برخوردار باشد.

یکی از زیربناهای اصلی توسعه توجه به کار و آفرینش در نظام آموزشی است. در همین راستا سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر تلفیق مناسب تربیت اقتصادی و حرفه‌ای با تربیت رسمی و عمومی تأکید دارد. همچنین در سند برنامه درسی ملی، حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری نزدیک‌ترین حوزه به بحث تربیت اقتصادی در نظر گرفته شده است. بنابراین، انتظار می‌رود که مؤلفه کار و آفرینش در برنامه درسی اول متوسطه به‌عنوان راهبردی مهم برای برون‌رفت از مشکلات اقتصادی و اجتماعی کشور مورد توجه بیشتری قرار گیرد. گذشته از این، اهمیت دادن بیشتر به خلاقیت، قوه ابتکار و روحیه ریسک‌پذیری دانش‌آموزان در محیطهای آموزشی نیز ضرورت دارد.

با توجه به نتایج به‌دست آمده پیشنهاد می‌شود برای تحقق یافتن اهداف سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در زمینه ساحت تربیت اقتصادی، علاوه بر درس مطالعات اجتماعی به تلفیق مفاهیم اقتصادی در محتوای سایر دروس به‌ویژه، هنر بیشتر توجه شود. با توجه به اهمیت تربیت اقتصادی و به تبع آن سواد و مهارت‌های اقتصادی، در محتوای کتابهای درسی، پیشنهاد می‌شود که مؤلفه‌های تربیت اقتصادی بر حسب اهمیت به نسبتی قابل قبول مورد توجه قرار گیرند. همچنین پیشنهاد می‌شود پژوهشگران حوزه تعلیم و تربیت و علاقه‌مند تربیت اقتصادی، به بررسی و مطالعه تربیت اقتصادی در سایر دوره‌های تحصیلی بپردازند.

در پایان عدم تمایل برخی از متخصصان برای همکاری با پژوهشگران در ارائه اطلاعات و محدود بودن تعداد متخصصان برخوردار از دانش تخصصی لازم در حوزه تربیت اقتصادی را می‌توان از محدودیتهای پژوهش برشمرد.

- آذر، عادل. (۱۳۸۰). بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا. فصل‌نامه علوم‌انسانی دانشگاه الزهراء (س)، ۱۱ (۳۷ و ۳۸)، ۱-۱۸.
- ابراهیمی‌هرستانی، اصغر؛ ادیب، یوسف؛ رضاپور، یوسف و طغیانی، مهدی. (۱۳۹۷). ادراک فارغ‌التحصیلان دوره متوسطه اول از اقتصاد مقاومتی: پژوهشی پدیدارشناسانه. *مطالعات راهبردی بسیج*، ۲۱ (۷۸)، ۳۱-۷۱.
- احمدی، پروین. (۱۳۸۲). الگوی برنامه درسی تلفیقی و جایگاه آن در برنامه درسی ابتدایی ایران. *دانشور رفتار*، ۱۰ (۳)، ۱۲-۳.
- انصاری، عبدالله. (۱۳۹۳). تحلیل محتوای کتب درسی پایه‌های برگزیده از جنبه بازتاب کاستی‌های الگوهای تولید و مصرف خانواده. *خانواده و پژوهش*، ۱۱ (۱)، ۷-۳۴.
- دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). *مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران*، مصوبه آذرماه ۱۳۹۰. تهران: وزارت آموزش و پرورش با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- _____ . (۱۳۹۱). *برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران*، مصوبه اسفند ۱۳۹۱. تهران: شورای عالی آموزش و پرورش با همکاری سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- رهنما، جواد. (۱۳۹۶). *ارزیابی مؤلفه‌های تربیت اقتصادی در کتب مطالعات اجتماعی دوره متوسطه اول*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه پیام‌نور، واحد تهران جنوب، دانشکده علوم‌تربیتی و روان‌شناسی.
- طغیانی، مهدی و پیغامی، عادل. (۱۳۹۵). *تعلیم و تربیت اقتصادی (جلد اول)*. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- لطفی، لیلا. (۱۳۹۷). *تحلیل محتوای کتابهای دوره متوسطه اول از جنبه پرداختن به تعلیم و تربیت اقتصادی*. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، دانشکده علوم‌تربیتی و روان‌شناسی.
- ملکی، حسن. (۱۳۹۴). *برنامه‌ریزی درسی (راهنمای عمل)*. چاپ دوازدهم. تهران: انتشارات مدرسه.

- Anazia, I. U. (2019). Quantitative and verbal aptitudes as predictors of senior secondary school students' performance in economics. *IAFOR Journal of Education*, 7(1), 7-18.
- Anthony, K. V., Smith, R. C., & Miller, N. C. (2015). Pre-service elementary teachers' economic literacy: Closing gates to full implementation of the social studies curriculum. *The Journal of Social Studies Research*, 39(1), 29-37.
- Babatunde, D. A., Titus, A. B., & Adu, E. O. (2016). A comparative study of students' performance in economics concepts and other concepts in social studies curriculum. *Journal of Sociology and Social Anthropology*, 7(4), 256-261.
- Deplazes, S. P. (2014). *Economics within social studies: A comparative analysis of student performance on the 2012 Kansas History-Government Assessment*. (Doctoral Dissertation in Philosophy). University of Kansas.
- Grimes, P. W., Rogers, K. E., & Smith, R. C. (2010). High school economic education and access to financial services. *The Journal of Consumer Affairs*, 44(2), 317-335.
- Gwartney, J., & Schug, M. C. (2011). What every high school student and teacher needs to know about economics. In M. C. Shug, & W. C. Wood (Eds.), *Teaching economics in troubled times* (pp. 11-36). New York: Routledge.
- Msimanga, M. R. (2017). *Teach and assess: A strategy for effective teaching and learning in economic and management sciences* (Doctoral dissertation). University of the Free State.
- Phakathi, S.P. (2018). *The challenges of curriculum changes in teaching economic and management sciences in schools in the Umhlthuze circuit*. Master's thesis. University of Zululand.

- Ping, L. (2014). *APEC guidebook on financial and economic literacy in basic education*. Singapore: Asia-Pacific Economic Cooperation Secretariat.
- Riley, K. A. (2004). Schooling the citizens of tomorrow: The challenges for teaching and learning across the global north/south divide. *Journal of Educational Change*, 5(4), 389-415.
- Santomero, A. M. (2003). *Knowledge is power: The importance of economic education*. Based on speech given at the Pennsylvania Economic Association Annual Conference. West Chester University. West Chester, PA, On May 30.
- Seker, M. & Osmanoglu, A. E. (2015). Analysis on inclusion of social studies economy concepts in coursebooks. *Educational Research and Reviews*, 10(13), 1861-1875.
- Srinivasan, R. (2010). *Should we teach economics in schools?* Paper presented in the National Conference on Teaching of Economics in Schools, conducted by NCERT, Delhi on 4-6, March, 2010.
- Vidagañ, M., & de Arriba, R. (2016). When economics meets arts ... in the classroom. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 228, 323-328.
- Walstad, W. B. (2007). *Five developments advancing economic education in the United States: The role of the National Council on Economic Education*. Comments for a panel session at the annual meeting of the National Council on Economic Education, National Association of Economic Educators, and Global Association of Teachers of Economics, Denver. Retrieved September 10, 2009, from http://www.councilforeconed.org/news/story.php?story_id=116

The Extent of Attention Paid to the Constituents of Economic Training in Junior High School Curriculum Using Shannon Entropy Method*

B. Seyyedi¹ ◉ P. Ahmadi, Ph.D.² ◉ P. Samadi, Ph.D.³ ◉ A. Peyghaami, Ph.D.⁴

Abstract

Given the importance of economic education/training, it is of as important to see the extent to which the junior high school curriculum contains topics related to this field. To this end, all the textbooks used at the junior high level, at the time of the study, were content analyzed using Shannon entropy method and an observation list of themes/concepts related to economic training, with an assumed validity, and the reliability of 0.9. Counting the frequencies of the observed themes, a total of 1184 was observed of which 418 of them were in the 7th grade textbooks, 375 in the 8th grade, and 391 in the 9th grade textbooks. Not all of these themes are equally covered, just as some are not covered at all. For example, the concept of appropriation is the most frequent topic covered across the grades, while things like task division and risk are ignored in all three grades textbooks. It was found that the Social Studies textbook has the most extensive coverage of economic themes, while the Culture & Art and Defense Preparation textbooks are at the lowest rank. Thus, a revamping of the textbooks used in junior high school level seems to be necessary.

Keywords: curriculum, junior high school, textbooks, economic training, Shannon entropy

Date Received: Jan.7, 2021

Date Accepted : Aug. 30, 2021

*This article is derived from the first author's Doctoral Dissertation.

1. Ph.D. in Curriculum Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
E-mail: b.seyyedi2000@gmail.com
2. **Corresponding Author:** Associate Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
E-mail: pahmadi@alzahra.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
E-mail: psamadi@alzahra.ac.ir
4. Associate Professor of Economics, Imam Sadiq University, Tehran, Iran.
E-mail: paighmi@isu.ac.ir